

1. Szabó István munkássága

Élete

- 1938-ban született, Oscar díjas magyar filmrendező
- A Színház- és Filmművészeti Főiskolán tanult, majd a Híradó- és Dokumentumfilmgyárban kezdett dolgozni
- A magyar újhullám (francia és lengyel hatásra) egyik vezető egyénisége lett az 1960-as években
- Saját stúdiója a Balázs Béla stúdió (1958), állandó kollégája Koltai Lajos operatőr
- Fellini és Ingmar Bergman volt művészetére nagy hatással
- 1985 óta tanár a Filmművészeti Egyetemen
- 1991 óta az Európai Filmművészeti Akadémia alelnöke

Definíciók

- új hullám – olasz neorealizmust követő filmirányzat; a film írója és rendezője ugyan az a személy, ezért a filmnek személyes hangvétele, mondanivalója

Filmjei

- Először nemzedékének meghatározó élményeit dolgozta fel
- Később Kelet-Közép-Európa múltja és jelenét
- Díjai, díjazott filmjei:
 - *Bizalom* (1980), illetve az *Édes Emma, drága Böbe* (1992) c. filmjei a Berliini Nemzetközi Filmfesztiválon nyertek díjat
 - *Mephisto* (1981) Oscar-díjas lett (legjobb idegennyelvű film kategória) és a Cannes-i filmfesztiválon a legjobb forgatókönyv díját nyerte
 - *Redl ezredes* (1985) c. filmét Cannes-ban a zsűri különdíjával díjazták
 - *A napfény íze* (1999) Európai Filmdíjat kapott
 - Életművéért Kossuth-díjat és a Magyar Köztársaság Érdemrend középkeresztjét is kapott

2. Mephisto (1981)

- Rendező: Szabó István
- Forgatókönyv: Dobai Péter és Szabó István; Klaus Mann: *Mephisto* c. könyve alapján
- Operatőr: Koltai Lajos
- Magyar-osztrák-kelet-német koprodukció

Korszak, környezet

- A film Németországban játszódik, az 1930-as években
- A fasiszta párt megerősödésével a politika belopja magát a művészek közé, így a színházakba is
- A korszakban egyre kevésbé számít a tehetség, mint a politikai hovatartozás. Egyre inkább származási és ideológiai alapon választják a kulturális vezetőket (is).
- A film alapjául szolgáló könyv megtörtént eseményeket dolgoz fel, valós szereplőkkel (álnéven), bár van benne kitalált rész

Történet

- 1) Hendrik Höfgen tehetséges színész, de ambícióit nem elégítik ki a hamburgi színház szerepei
- 2) Barátjával kommunista forradalmi színház alapítását tervezik

- 3) Politikai nézetei miatt ellentétbe kerül a színház másik tehetséges színészével, a náci **Hans Miklas**-szal
- 4) **Feleségül vesz egy gazdag, befolyásos arisztokrata nőt (Barbara Bruckner)**, közben **kapcsolatot folytat egy néger táncosnővel is**
- 5) **Berlinbe szerződik** (Porosz Állami Színház), ahol lehetőséget kap eljátszani élete álomszerepét, **Mephistot** (az ördög Goethe: Faust c. művében)
- 6) Budapesti filmforgatás közben éri a hír a náci hatalomátvételtől. Míg felesége marad, ő visszamegy Németországba, hogy némi protekcióval **tisztára mossa most már vállalhatatlaná vált baloldali múltját.**
- 7) Elnyeri a miniszterelnök (Göring) támogatását, és a Tábornyag kinevezi az **állami színház intendánsává**
- 8) Míg karrierje felfelé ível, **személyes kapcsolatai rosszul alakulnak:**
 - Barátnőjét (mivel "alsóbbrendű fajhoz tartozik") kiutasítják az országból
 - Felesége külföldről harcol a náci Németország ellen
 - Kommunista barátját (Otto Ulrichs) koncentrációs táborba hurcolják
- 9) Mikor szót emel barátai megmentéséért, a Tábornyag durván megleckézteti
- 10) Míg a politika egyre inkább behatol a színház falai közé, **Höfgen nem fogja fel saját környezetének és hitnek elárulását.** Csak a karrierjének alakulása mindennél fontosabb neki.
- 11) A film zárójelenetében a Tábornyag a hatalmas stadion összes reflektorát ráirányítja, ekkor hatalmába keríti a félelem és összeomlik

Főbb szereplők listája

- Hendrik Höfgen
- Barbara Bruckner
- Hans Miklas
- a Tábornyag
- Otto Ulrichs

Höfgen személyisége, árulása

- Höfgen egyetlen lehetőségének tartja a **folyamatos alkalmazkodást**: ebben látja az **elfogadást, védelmet, megbecsülést, biztonságot**. Ezt az elfogadást színházi sikerei által akarja elérni. (ld. Történet, 6-os pont)
- Pillanatok alatt képes alkalmazkodni a megváltozott politikai helyzethez, és pillanatok alatt fel is fogja, hogy **elárulta önmagát**
- A kibontakozó fasizmus világában csak a **hatalomtiszteletet** látja az egyetlen biztonságos útnak
- Utolsó szavait ("Én csak egy színész vagyok!") már maga sem hiszi el

Párhuzam Fausttal

- Faust és Höfgen is erkölcsi és politikai korlátokat nem ismerve **bármit megtesz azért, hogy elismerjék, elfogadják**
- Ezért hajlandóak **saját magukat elárulni** [Faust – alku; H – intendánsi poszt elfogadása]
- Nem veszik észre saját sodródásukat a végzetük felé [F – kielégítettség (ha-ha); H – végső behódolás a náciknak], a kielégítettség (ha-ha), sikeren kívül nem látnak semmit
- **Kapcsolataik kiüresednek** [F – testi kapcsolat Margarétával; H – személyes kapcsolatokat felváltó érdekbarátságok]
- **Végső tébolyultságukban fogják fel a rájuk váró büntetést**
- A film üzenete, hogy nem lehet "csak színésznek" lenni egy olyan korban, ahol állást kell foglalni

Faust alkuja az ördöggel

Goethe művében Faustot, a humanista tudóst nem elégíti ki az emberi élet, a tudomány, öngyilkosságra készül, amíg elébe nem lép az ördög, és alkut ajánl: teljesíti életében Faust kívánságait, de ha egy pillanatra is kielégíti bármi, úgy érzi, elérte célját, halála után a lelke örök kárhozatra van ítélve és az ördög (Mephistoteles) szolgálatába áll.

Az alku megkötése után az ördög különféle módon próbálja meg boldogságra csábítani Faustot. Tivornyákra és boszorkány-konyhára viszi. Itt fiatalító főzetet kap, és megpillantja Margarétát, akin nem tudja túltenni magát.

Egy éjszaka kedvéért Margaréta altatót ad anyjának, aki meghal, Margaréta pedig teherbe esik. Faust egy párbajban megöli a nő bátyját, ezért elmenekül. Visszatérve már csak szánni tudja a börtönre ítélt és megtébolyult Margarétát.

Ábrázolásmód, jelképek

- A film ábrázolásában Höfgen nem feltétel nélkül negatív szereplő, ez rámutat arra, hogy hasonló körlmények között bárkivel előfordulhat és elő is fordult ilyesmi
- Höfgen végső lelepleződése, hogy a film egyik utolsó jelenetében, egy sajtófogadáson ugyanazokkal a szavakkal, ugyanazzal a tüsszel írja le a náci "népi színháza" tervét, mint annak idején a proletár "forradalmi színházról" beszélt